Arubanen herschrijven

Er breekt een moment aan dat een land zich materieel en immaterieel zo heeft ontwikkeld dat men de eigen geschiedenis anders gaat bekijken. De geschiedenisboeken bevatten tal van onvolkomenheden waardoor het in eerste instantie lijkt alsof men de feiten destijds met een andere bril optekende, en waar tegenwoordig de nodige vragen over rijzen. Er zijn bijvoorbeeld zaken weggelaten, of er is een bepaalde draai aan gegeven. In een drieluik ga ik in op drie lokale historici die onlangs een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan deze 'historische renaissance'. Vandaag een overzicht, in de volgende editie interviews met twee van hen.

Foto: Museo Arqueologico Nacional Aruba

door Quito Nicolaas

Al geruime tijd zag je in de Arubaanse literatuur een verschuiving van fictie naar non-fictie. Vanaf eind vorige eeuw gingen steeds meer auteurs aandacht schenken aan de eilandgeschiedenis. Zo verscheen in 1992 van Laura Wernet het boek 'Ons eilandje' dat een globaal beeld geeft van de leefomstandigheden in de jaren 1863-1943. Kort daarop lanceerde verslaggever Juby Naar het boek 'E di dos Paraiso' dat de lezer een indruk geeft van de periode 1943-1963 in Lago Heights, een middenklassenwijk in San Nicolas. In 2002 kwam Marco Christiaan met het boek 'Perseverancia' op de proppen, dat verhaalt over een vissersgemeenschap in de eerste helft van de 20e eeuw. Niet onvermeld mag blijven 'The Lago Colony legend' (2003), een verhalenbundel van James Lopez die de ervaring van 84 families in de Colony optekent. Van Ernesto Rozenstand kwam de kroniek 'Companashi: Cronica di recuerdonan scondi' (2005), die een tijdsbeeld geeft van deze wijk. Richard de Veer deed er een schepje bovenop met zijn 'Un siglo di recuerdo', waarin hij terugblikt op de jaren voor en na de industrialisatie. En verder is er het in 2010 verschenen boek 'Historia di Savaneta' van Dufi Kock.

De werken van Johan Hartog (1912-1997) en Pater Nooyen (1919-2017) waren lange tijd de belangrijke historische boeken over Aruba, maar die worden nu op de proef gesteld en aangevuld. Soms worden er nieuwe feiten ontdekt die een ander licht werpen op de realiteit van toen en nieuwe inzichten verschaffen. Vaak gaat het om een herinterpretatie van gegevens en de reconstructie van de werkelijkheid, waarbij men zich van verschillende deelterreinen bedient zoals de archeologie, architectuur, cultuur, orale geschiedenis en ecologie. Drie lokale historici, Jorge Pietersz, Adi Martis en Luc Alofs hebben een eerste poging ondernomen.

Onderhorigheid

De historicus Jorge A. Pietersz was de eerste auteur die de trend inzette om de eigen geschiedenis te herschrijven. Van zijn hand verscheen een omvangrijk boek met de dromerige titel 'Aruba van een onderhorig eiland tot een zelfstandig land in het Nederlandse Koninkrijk: 1815-2015' (2016). Op chronologische wijze behandelt hij de periode vanaf 1815 met de totstandkoming van het Koninkrijk, de positie van Aruba in het bestuursstelsel en de knellende banden tussen de eilanden. Hij probeert een beeld te scheppen van de politiek-staatsrechtelijke ontwikkeling van Aruba. Dit doet hij af en toe met een knipoogje naar de dekolonisatie van Indonesië en Suriname. Pietersz tracht met zijn analyse een nadere uitleg te geven over hoe de voorwaarde 'gelijkstelling met Curaçao' later werd omgezet in afscheiding van het zustereiland. Tussen de regels door lees je hoe de economische ontwikkeling op Aruba een bewustwordingsproces op gang bracht, dat vertaald werd in politieke eisen. En tevens hoe zowel Aruba als Nederland goed gebruikmaakte van enkele beginselen in het internationaal recht – het zelfbeschikkingsrecht en het recht om een afscheidsbeweging de kop in te drukken – om hun zin te krijgen. Met dit omvangrijke werk wordt de politieke geschiedenis van Aruba niet alleen beschreven en nader toegelicht, maar ook wordt er een verklaringsgrond geboden voor de ontwikkelingen die uitmondden in een nieuw staatsrechtelijk verband met Nederland in januari 1986.

Koloniale mythe

Tijdens de Spaanse overheersing over de ABC-eilanden (1499-1634/1636) ontstaat er een romantisch beeld van land en volk dat op den duur een eigen leven gaat leiden. De ABC-eilanden vielen onder het Diocees van Coro in Venezuela en maakten deel uit van het encomienda-systeem. Dit systeem was gebaseerd op een beleningsstelsel waarbij de eilanden als onderpand werden gegeven tegen een geldbedrag. Een voorname rol werd gespeeld door Juan Martines de Ampiés, handelaar in inheemse slaven, die het christendom invoerde en de Benedenwindse indianen deporteerde naar Hispaniola en Puerto Rico. Bij De Ampiés, die als een monopolist gold en later de verantwoordelijkheid aan zijn schoonzoon Lazaro Bejarano overdroeg, was niet de ontwikkeling van de ABC-eilanden het voornaamste doel, maar de handel in inheemse slaven, geitenhuiden en brazilhout. Hiervoor sloot hij een traktaat – ofschoon deportaties en rooftochten in 1520 werden verboden – dat hem het maken van krijgsgevangenen mogelijk maakte.

Na 1576 werden de eilanden geëxploiteerd in de vorm van een kapiteinschap, een rechtsfiguur dat de Portugezen in de 16e eeuw invoerden teneinde hun kolonies te besturen. Zo werden de kolonies aan particulieren in beheer gegeven, echter niet in eigendom, om het land tot bloei te brengen. Adi Martis merkt in dit opzicht op dat Curaçao nooit een kapiteinschap heeft gekend. Een ander aspect, dat Luc Alofs behandelt, is dat van doorwerking van de beeldvorming rondom De Ampiés en Bejarano in onze lokale geschiedenis en literatuur. Paters Brada en Nooyen spraken met veel lof over De Ampiés, terwijl historici als Hartog en Goslinga voorzichtig waren in hun voorbehoud. Ook Cola Debrot gaat in zijn 'Verworvenheden en leemtes van de Antilliaanse literatuur' de mist in als hij een typering geeft van De Ampiés en Bejarano, zonder deze fatsoenlijk te onderbouwen. Later gebruikte Debrot in zijn laatste publicatie, de novelle 'De vervolgden' (1982), Bejarano als model voor zijn personage en de interpretatie van Felice Cardots van de 'De Elegie'; een gedicht van Juan de Castellanos.

In het boek 'Koloniale mythen en Benedenwindse feiten' (2018), legt Alofs de geschiedenis van de ABC-eilanden in de 16e en 17e eeuw onder een vergrootglas. Alofs doet een poging om de mythen over

hun geschiedenis

de periode 1499-1636 te ontkrachten. Een van die mythen was dat er een economische opbloei tussen 1538-1541 op Aruba en Curaçao plaatsvond onder het gezag Bejarano. Pater Nooyen schreef dat er 'een bloeiend bedrijf in veeteelt en huidenbewerking bestond'. Frank Martinus Arion, die de mythe van 'las islas unitiles' wenste te ontleden, moest echter accepteren dat de economische toestand onder Bejarano verre van rooskleuring was op de eilanden. Alofs' boek geeft een extra aanvulling op de vele vragen die er bestaan over een tijd waarin bankiers, conquistadores en avonturiers de scepter zwaaiden, en de eilanden als een privéwingewest fungeerden.

Roerige tijden

In het boek 'De geschiedenis van Aruba tot 1816, van zustereiland tot imperium in imperio' (2018) zoomt Martis in op de bestaande kennis over de oorspronkelijke bewoners en ontrafelt hij als een chirurg het beeld. Zo komt men meer te weten over de taal van de Caiquetios, de oorspronkelijke bewoners van de ABC-eilanden. Maar ook over hun vindplaatsen, samenleving, leefomstandigheden, sociale structuur, huisvesting en religie. Erg frappant is om te lezen dat de Caiquetios een hiërarchische bestuursvorm kenden: het stamhoofd, de caciques, krijgers en het gewone volk. De caciques waren meestal familieleden van het stamhoofd en kenden een matrilineair verwantschapssysteem. Hun overledenen werden niet in aaneengesloten grafvelden, maar juist in afzonderlijke naast elkaar gelegen grafkuilen in de directe omgeving van hun hut begraven. Door het werk van Martis kun je gemakkelijk de lijn doortrekken naar het heden: de matriarchale samenleving, het erfrecht, nepotisme en de begrafenisrituelen op de eilanden.

Na de Spaanse encomienda bespreekt hij het bestuur van de West-Indische Compagnie van 1636-1791. Trof je bij Hartog een lezing aan over onder meer de vaarroute van Martinique naar Aruba, Martis legt sterk de nadruk op de economische functie van Aruba, de gezagsstructuur bij de WIC, de grondpolitiek en de handel. In dit opzicht zijn de teksten van Hartog en Martis eerder complementair aan elkaar. Anders dan Hartog besteedt hij veel aandacht aan de familienamen, zoals Arends, Croes, Geerman, Koolman en Tromp, die voorkomen op de in 1767 opgestelde 'Leijst van alle geene die eenige Thuijntjes of Canoekjes op het Eijland Aruba hebben'. Er wordt geconstateerd dat de WIC-bestuurders een ander ideaal koesterden dan de Spanjaarden, maar een omschrijving van het gevoerde beleid door de opeenvolgende gouverneurs blijft achterwege. Deze herschreven versie van de Arubaanse geschiedenis is meer een historiografische beschrijving, waarbij voornamelijk gebruik is gemaakt van primaire bronnen.

Nadat de WIC in 1792 werd opgeheven kwamen de ABC-kolonies in handen van de Staten-Generaal, die het bestuur delegeerde aan de Raad van Coloniën. Het bestuur op Curaçao ressorteerde onder een gouverneur die bijgestaan werd door de raden, terwijl op Aruba de structuur bestond uit een commandeur en zijn vicecommandeur. Onder invloed van de Franse idealen als vrijheid, gelijkheid en broederschap ontstond in 1795 een opstand van de indianen onder leiding van Andres Tromp, die volgens de auteur niet vergelijkbaar is met die van Tula en Carpata. De Engelsen maakten gebruik van het bestaande vacuüm, kaapten schepen en benoemden nieuwe bestuurders die later weer werden afgezet. Een van de vele documenten die aan het licht komen is de getuigenisverklaring van 26 indianen. Een verklaring waarbij de competentiestrijd tussen commandeur Specht en Quandt aangetoond wordt en beslecht werd door een handtekening van de ingezetenen.

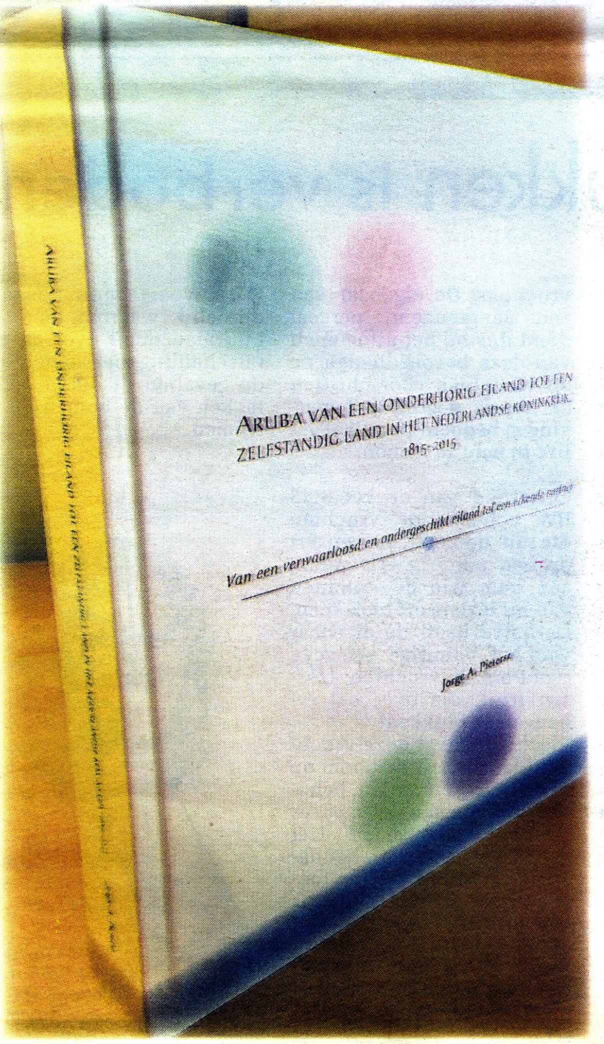

Bijlage 3.1 | 'Leijst van Thuijntjes of Canoekjes', 1767

A. Afbeelding van de derde pagina van de lijst

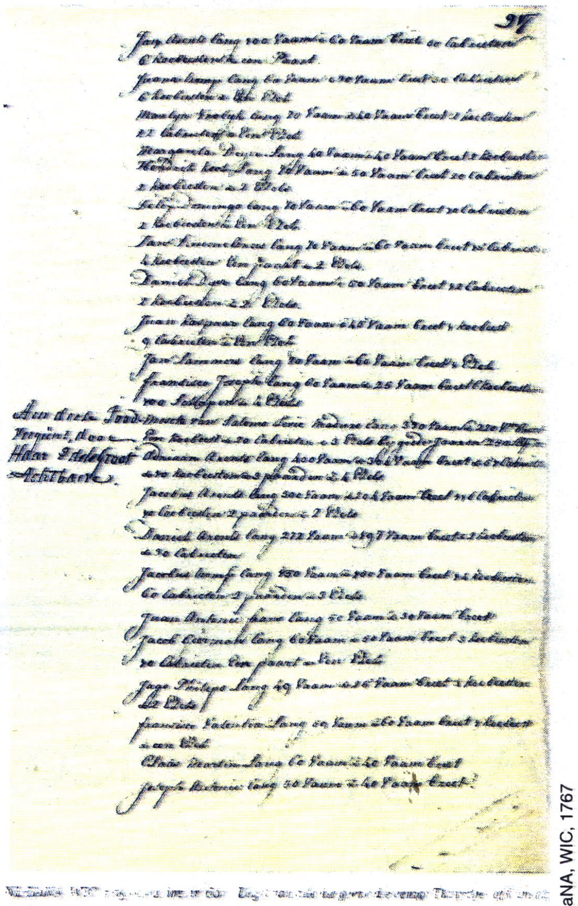

Foto: NL-HaNA, WIC, 1767

Stadsgeschiedenis

Dat de geschiedenis van het eiland zijn renaissanceperiode doormaakt blijkt ook uit een paar andere zaken, waaronder het feit dat toeristen in San Nicolas een stadswandeling kunnen maken onder leiding van Leon Berenos, waarbij de geschiedenis wordt verteld. De Fundacion Museo Arubano biedt een bustour langs de verschillende musea. De Arutram nam het initiatief om Ramon Todd Dandare en enkele vrienden tijdens een wandeling nadere uitleg te laten geven over de vroegere Nassaustraat met al zijn winkels en horeca. De volgende gebouwen passeerden de revue: Casa Matias, Rio bar, No 1 store, Wimco, platenzaak Roger Sales, Sunshine coffeeshop, Manhattan store, Niki Habibe en Refresqueria Zepp Wever.

Niet alleen over het gebouw, maar ook over het interieur, de eigenaar, de voorraad, hun klandizie en bijbehorende anekdotes werd verhaald. Het Archivo Nacional Aruba is eveneens bezig met een project om de orale geschiedenis vast te leggen.